

Шыманчык А. (г. Брэст, БрДТУ)

ФАЛЬКЛОРНАЯ СПАДЧЫНА ВЁСКІ БЕЛАЯ

Вёска Белая (жыхары – білянцы, жыхар – білянэц, жыхарка – білянка), Брэсцкая вобласць, Драгічынскі р-н. Інфармацыю пра вёску падаюць Шум Надзея Мікалаеўна, 1943 года нараджэння, адукацыя – 7 класаў беларускай школы; Шыманчык Святлана Мікалаеўна, 1967 года нараджэння, настаўнік.

Назва вёскі Белая паходзіць ад таго, што білянцы каля хат мелі вялікія сады (яблыні, грушы, вішні, слівы), і вясной, калі дрэвы зацвіталі, уся вёска была белая, праз кветкі не было відаць нават вясковых пабудов. Першае ўпамінанне пра вёску датавана 1783 годам. Зараз у вёсцы пражывае каля ста чалавек. У вёсцы ўсяго тры вуліцы: Навасёлаў, Чапаева, Школьная. Яшчэ не так даўно вёска была вялікая, перспектыўная. У ёй нараджаліся дзеці, было

шмат моладзі. Але з часам жыццё пачало адыходзіць: старыя людзі паміралі, а маладыя пасля заканчэння вучобы ў горадзе ўжо не вярталіся на сваю матую радзіму. Таму хочацца захаваць спадчыну, якую пакінулі продкі-білянцы ў прыказках і прымаўках, гульнях і мянушках, песнях і калыханках.

Гаворка вёскі Белая адносіцца да палескай групы. Адметны пласт лексікі гаворкі складаюць мянушкі. Яны заўсёды давалі магчымасць вылучыць род, сям'ю ва ўмовах, калі многія жыхары мелі адно і тое ж прозвішча. Некаторыя мянушкі перадаваліся ад рода ў род як памяць пра продкаў. Мянюшка – «жартоўнае або канспірацыйнае імя чалавека» [1, с. 354].

Паходжанне мянушак жыхароў вёскі рознае. Тыя, якімі абазначаны род, найчасцей утвораны ад мужчынскіх імёнаў. Напрыклад, мянушка *Одзячыха* ўтворана ад імя *Одам*. У якасці мянушак выступаюць таксама назвы свойскіх жывёл: *Курыца*, *Утынка*. Як у іншых населеных пунктах, падставай для ўзнікнення імёнаў-мянушак сталі знешнасць, паводзіны, гаворка чалавека: *Лобанэц* – так называлі хлопца, у якога быў вялікі лоб, *Овшым* – адзін білянэц, расказваючы што-небудзь, праз кожнае слова гаварыў *овшым*: «*Овшым*, я пайшоў, бо, *овшым*, пара мэнні, чакаюць мяне, *овшым*». Да нашага часу дайшла мянушка, якая адлюстроўвае цяжкасць пасляваеннага перыяду: *Ковточка*. Значэнне гэтай мянушкі каментуе адна з жыхарак вёскі Белая: «Гэта чалавек, якому німа шчо зложыты і ходыць у цігчынай коўты». Вялікі пласт неафіцыйных найменняў складаюць мянушкі, значэнне якіх цяжка патлумачыць. Але яны ёсць і паказваюць трапнасць, дасціпнасць і гумар жыхароў вёскі: *Копэлька*, *Чумрак*, *Губочка*, *Пірат*, *Шнілянка*, *Лятко*, *Кыцьель*, *Лётка*, *Кумай*.

Жыхары вёскі Белая таксама актыўна ўжываюць ў сваім маўленні прыказкі і прымаўкі, выяўляючы пры дапамозе іх сваё стаўленне да асобнай з'явы ці чалавека: *Хлібом ны кормы, дай поговорыты*. Гэтая прыказка выкарыстоўваецца ў маўленні білянцаў тады, калі размова ідзе пра чалавека, які любіць з усімі і пра ўсё пагаварыць. *Крутыцца ек вавёрка ў колыс і. У ёй указваецца на хуткасць, спрытнасць і занятасць чалавека. Ёзык доўгі ек помзлю. Квакаеш ек жеба у болоці* – размова ідзе пра чалавека, які гаворыць заўсёды шмат і не да месца.

Гульнівы фальклор нашай вёскі яскрава адлюстроўвае мінулае народа, яго звычкі і гумар. Гульні фізічна і маральна рыхтуюць маладое пакаленне да працоўнай дзейнасці і жыцця ў грамадстве. Яны развіваюць псіхічную актыўнасць дзяцей і моладзі. У нашай мясцовасці распаўсюджаны такія гульні, як «*Штандэр*» і «*Воран*».

«*Штандэр*» – у гэтай гульні ёсць вядучы, што стаіць у цэнтры гульніўцаў, якія трымаюцца за рукі, утвараючы круг. Вядучы крычыць «*Штандэр!*» і называе імя аднаго з ігракоў, падкідваючы ў гэты час мяч. Усе разбегваюцца, а чалавек, чыё імя выкрыкнулі, павінен злавіць мяч, калі ён яго не зловіць, то становіцца на месца «*Штандэра*», і гульня працягваецца. Гэта гульня выпрацоўвае лоўкасць, увагу, спрытнасць удзельнікаў.

«*Воран*» – выбіраецца захіснік, ён стаіць, развёўшы ў бакі рукі. За ім размешчана шарэнга людзей, якія ўзяліся за рукі. Насупраць захісніка стаіць «воран». Ён імкнецца схопіць крайняга з шарэнгі, а захіснік бегае ўздоўж шарэнгі з разведзенымі рукамі і намагаецца абараніць сваё сяброў. Шарэнга не павінна расчэпляцца. Так нашы продкі рыхтавалі дзяцей да адказнасці за сябе і іншых, выхоўвалі мужнасць, смеласць і вытрымку.

У вёсцы Белая пашыраны такія фальклорныя жанры, як калыханка. У калыханцы галоўнае – выяўленне самых шчырых і добрых пачуццяў маці да свайго дзіцяці. Калі маці спявае, дзіця адчувае супакаенне, блізкасць роднага чалавека і бяспеку. Вобразы калыханак падказаны самім жыццём, яго абставінамі, якія ўражваюць дзіцячы зрок і слых. Найчасцей спадарожнікам

дзяцінства становіцца кот, а таксама певень, куры. Яны з'яўляюцца галоўнымі жывымі цацкамі маленькага чалавека, частымі персанажамі песняў. Калыханка ўбірае ў сябе ўсю матчыну ласку, пяшчоту, дабрыню, якую і перадае матуля свайму немаўлятку. У першыя гады жыцця калыханка – адзін з галоўных сродкаў выхавання духоўнага свету дзіцяці.

Прапануем калыханку, запісаную ў вёсцы Беляя:

*Прылыцлі куры, сілы на вороцох,
У жоўтых чобочках, сталы сакататы,
Шчо вам куркы даты, чы гороху кроху,
Чы ячмэню жмэню, ек вам куркы мало,
Шчоб вас разарвало, тыйі курк-путкы,
Полыцлі ў Суткі, а за ймы шулячок,
На галіўцы каўпачок.
Ой люлі-люлі, ой люлі-люлі.*

Нельга не згадаць і пра такі пашыраны ў Белай фальклорны жанр, як загадка. Загадка – гэта «відарыс або вобраз, які трэба разгадаць, патлумачыць» [1, с. 208]. Загадкі ўвабралі ў сябе жыццё і працу селяніна, усю акалячую яго рэчаіснасць, усе яго веды і ўяўленні пра свет. Загадкі нясуць яскравыя рысы непаўторнай самабытнасці і культуры беларусаў. Наступныя загадкі прапанавалі нам білянцы: *За білымі бырэзінамі талалай брэшэ* (язык за зубамі); *Брат брата б'е, біла кроў тычэ* (млын); *На порозі стоець двэ свынкі, у кождый по два хвостыка* (абутак).

Білянцы заўсёды любілі спяваць. Праз песню яны выражаюць свае пачуцці, эмоцыі. У песні захавана гісторыя народа, адлюстравана яго самабытнасць і багатая творчая дзейнасць:

*Ой там ў полі ў полі,
Стэлецца нызко туман, там у зэлёному гаю,
Козак з дзіўчынай гуляў,
Там у зэлёному гаю,
Козак з дзіўчынай гуляў,
Гулялы воны любовалысь,
До іх цыганка прыйшла,
Дай мне, дзіўчына, ручэньку,
Праўду скажу тобi я.
А я цыганам ні віру,
Мылыі кохае мэнэ,
Выйды цыганка із гаю,
Коб я нэ бачыў тэбэ,
Выйды цыганко із гаю,
Коб я нэ бачыў тэбэ,
Цыганка із гаю нэ выйшла,
Праўду казала мэні,
Мылыі тэбэ пакідае,
Другу шукае собі.
Ой, ты, козачэ-козачэ,
Звіў дзіўчыну з ума,
Бідна вона-сыротына,
Бацька ў ёе нэма ,
Ой там ў полі ў полі,
Стэлецца нызко туман,
Там у зэлёному гаю, Галя гуляе сама.*

Традыцыйныя гульні, прыказкі і прымаўкі, песні, загадкі, калыханкі, як і іншыя феномены народнай культуры, змяняюцца: нешта адыходзіць у нябыт, з'яўляюцца новыя жыццёвыя рэаліі, але тыя ўзоры народнай творчасці, якія дайшлі да нас, трэба беражліва захоўваць, бо ў іх адлюстравана асаблівасць нацыянальнай культуры беларускага народа, яго непаўторнасць і ўнікальнасць.

Літаратура

1. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы. – 2-е выд. – Мінск : БелЭН, 1999.